

Pornind de la lectia marchizului

Se pare că anul 2011 va fi tot anul romanului. Începutul său augural este anunțat de romanul lui Octavian Soviany, *Viața lui Kostas Venetis*, apărut pe la începutul anului la CR. Autorul adresează cititorului “Cîteva cuvinte de lămurire...” în ideea de a-și justifica opusul și de a-i conferi vericiditate. Romancierul se folosește de vechiul truc scriitoricesc al manuscrisului găsit. Cele “cîteva cuvinte lămuritoare ale autorului” sunt, în esența lor, o schiță de poetică a romanului cu trimitere la relația realitate-ficțiune. “Cuvintele de lămurire” pot fi considerate drept prolog al romanului. Din cuvintele autorului: “Am dat peste prima dată peste numele de Kostas Venetis într-o scrisoare a prietenei mele, N.I., care îl descoperise printre crucile unui cimitir vienez. Cîteva ani mai tîrziu răscolind prin rafturile unui anticar din Bruxelles am găsit o carte ciudată intitulată *La vie de Kostas Venetis*. Pe [...] Cu vremea, numele lui Kosta a început să mă urmărească stăruitor [...] După multe ezitări, m-am decis să talmăcesc și să public o parte din arhiva Kostas Venetis.”

Romanul începe portretul lui Kostas aflat în pragul sfîrșitului inevitabil: “Kostas a duhnit toată noaptea a moarte” consemnează “scribul” care conviețuiește alături de el în Veneția. Dar cine este acest Kostas Venetis? E un “pui de grec”, fructul unei familii “strîmb” întocmită, așa că s-a născut “strîmb”, cum afirmă el. În copilărie i s-au întîmplat cîteva lucruri nefirești care îi vor provoca o traumă psihomorală ce își va pune pecetea pe viața lui pînă la moarte. De mic copil este agent al răului. Fără de voie și cu voie viața îi va fi un lanț de ticăloșii: gînduri incestuoase, împrenări nefirești (cu bărbați), crime și profanări. După săvîrșirea primei crime din răz bunare fugă de acasă. După pustnicia prin munți, găsește adăpost la mănăstire unde din cele văzute și auzite și prin “exemplaritatea” biografiilor unor preoți și călugări învață cîteceva despre om și lume. De timpuriu apucă pe calea sodomiei. La Istanbul ajunge “femeia” demnitarului turc, Yussuf. Ajunge apoi, în timpul războiului din 1877-1878 pe front alături de ostașii români fiind luat sub aripa sa ocrotitoare de către sergentul Calonfirescu, care în viața civilă e birtaș în cartierul bucureștean Podul Calicilor. După război, întocmindu-i-se acte necesare urmează pe Calonfir la București lucrînd în birtul acestuia. Lui Kostas i se duce vestea de “mare norocos” la jocul de cărți. Așa intră în atenția misteriosului boier Mihalache, conducătorul unei organizații secrete anarhiste. Supus la pactul cu diavolul, Kostas este însemnat (în dreptul inimii) cu simbolul lui Mihalache, steaua în cinci colțuri. Ajuns unul din căzușii credincioși ai lui beizadea Mihalache, Kostas Venetis îndeplinește misiuni secrete în țară, la Paris, Viena cu scopul instaurării Binelui general și a Păcii de o mie de ani. În Veneția își va găsi sfîrșitul (dispariția misterioasă). După cîteva zile scribul părăsește și el Veneția. Ultima secvență a romanului are rol de epilog.

Între “prolog” și “epilog” se desfășoară trama romanului multistratificată printr-o structură compozițională complexă. Din perspectivă epică (caracterul și succesiunea întîmplărilor) romanul lui Octavian Soviany este un urmaș al celui popular de mistere din sec. XIX (Sue, Feval cu întreaga lor cohortă de epigoni de pe toate meridianele Europei literare). Dar în aceeași măsură poate fi considerat și roman picaresc. Eroul plecat din satul său grecesc va străbate Europa în lung și în lat cunoscînd urîtenia lumii și a oamenilor. *Viața lui Kostas Venetis* este înainte de toate un bildungsroman negru, construit pe o axă cronologică din cinci secvențe care redau creșterea și instruirea în rău a eroului titular: copilăria în satul natal și popasurile la mănăstiri; adolescența în Istanbul ca femeie a lui Yussuf; tinerețea la București; maturitatea la Paris, Viena, Italia, îndeplinind diferite misiuni “revoluționare” la porunca stăpînului, beizadea Mihalache; agonia și sfîrșitul la Veneția. Pe tot parcursul său existențial, personajul trăiește sub fascinația și puterea răului. Fiecare secvență biografică este marcată de cîteva *noduri epice* care îi cristalizează convingerea că “alcătuirea lui strîmbă” și răul din lume vin de la Dumnezeu, inerente condiției umane. În mare cele cinci secvențe temporal-biografice se suprapun peste cele cinci

capitole ale romanului (*Picioarele, Pîntecele, Inima, Capul, Coroana*) care jalonează traseul inițiativ în păcatele lumii. Să fi avut în vedere autorul, în mod deliberat, simbolistica numerelor? În orice caz cunoștințe din domeniu are și ecoul lor se aude în roman. Numărul cinci e principiu de ordonare care se manifestă în pentagrama magică (steaua în cinci colțuri). Cele cinci colțuri indică cinci “entia” (Paracelsus), armonia lor însemnând *sănătate*, iar dezechilibrul, *boală*. Cele cinci forțe merg de la corpul fizic la cel spiritual. Această figură simbolică a divinului din om poate simboliza și contrariul. Acest lucru se întâmplă în cazul în care vârful magic al pentagramei este îndreptat spre pământ și nu spre cer. Prin urmare, cifra cinci este și cifra crizei. “Stema” răsturnată e semnul puterilor demonice. [cf. Jean Chevalier - Alain Gheerbrant, *Dicționar de simboluri*, 1994; Hans Biedermann, *Dicționar de simboluri*, 2002; Eugen Bindel, *Mistica numerelor*, 2006]. Numărul cinci se pretează la varii interpretări, dar complementare. Se pare că toate pleacă de la un fond comun ancestral: “ca număr compus, cinci [...] dezvăluie jocul contrarstelor. Într-adevăr numărul doi și numărul trei nu reprezintă numai terestru și cerescul, ci și moartea și viața, ceea ce este neprielnic și ceea ce este ascuns și ceea ce este evident.” [Solas Boncompagni, *Lumea simbolurilor*, 2003]. În finalul narațiunii scribul, reluând afirmații ale lui Kostas, încearcă o explicație pentru simbolistica celor cinci capitole ale cărții: “Cred că am înțeles în cele din urmă povestea lui Kostas Venetis. Mi-am amintit despre cercul care se învîrte înainte și înapoi și am priceput că totul se face în lume prin lucrarea celor zece puteri care izvorăsc din Cel Nesfîrșit, binecuvîntat fie-i Numele. Iar omul e alcătuit tot din aceste puteri: în picioare e temelia; Slava Pămîntească – în pîntece, Lumina în inimă, Coroana Sfînteniei (care pe evreiește se zice Kether) – în creștetul capului unde se face nunta Mirelui cu Mireasa.” Ținînd seama și de anumite simboluri și metafore prezente în text (femeia=lumea; orbirea; ghilotina; judecătorii leproși; călăul; măcelarul; iluzionistul; mixtura incognito-mască) putem considera *Viața lui Kostas Venetis* un roman esoteric. Din perspectiva naratorilor (sunt doi) în roman există două fire epice: cel al lui Kostas care își povestește viața pentru a fi consemnată și cel al Scribului (“femeia” lui Kostas, de trei ani, poreclit pentru înfățișare nemțioaica) care notează pe hîrtie povestea lui Kostas urmîndu-i imperativul: “iar tu o vei însemna pe hîrtie întocmai după cuvîntul meu, fără să pui nimic de la tine.” Timpul prezent al scribului cu care începe romanul este mereu întrerupt pentru a da cuvîntul lui Kostas să-și depene povestea-biografie. La rîndul ei povestea lui Kostas este de cîteva ori întreruptă pentru a introduce poveștile-biografie ale unor personaje cu a căror viață s-a intersectat cu viața lui Kostas. La rîndul lor și acestea sunt întrerupte pentru a introduce alte povești. Un exemplu: Kostas își întrerupe povestea lui pentru a spune *Istoria părintelui Loucas*, care la rîndul ei e întreruptă pentru a introduce *Istoria pustnicului*. Interesant că în fiecare poveste există doi naratori: un rapsod și personajul narator. Romancierul folosește tehnica multiplei înrămări. Această succesivă înrămare înlătură eventuala monotonie a “memoriilor” lui Kostas. De asemenea, întreruperea periodică, într-un anumit punct epic, a celor două fire epice amintește de tehnica foleitonului. Se creează astfel un suspans, iar curiozitatea cititorului rămîne permanent trează. Valențele simbolice și parabolice ale romanului sunt asigurate și de prezența visului. De menționat că prozatorul nu folosește doar visul simplu, singular, ci și visul în vis. Pe marginea relației veghe – vis (imaginație) Kostas “filosofează”: “Unele din lucrurile pe care ți le povestesc s-au petrecut poate cu adevărat, altele doar în vis și-n închipuire. Fiecare dintre noi are o viață visată și o viață trăită, între care nu trebuie însă să facem nici o deosebire, căci în fața lui Dumnezeu păcatul și gîndul ori visul și păcatul cu fapta sunt una.” Visele lui Kostas sunt echivalentul profețiilor veterotestamentare. Visele coșmar trimit spre realități istorice trecute sau prezente, dar cu deschidere spre viitor: “că ceea ce visam atunci avea să se întîmple aieva [...] Căci există vise care nu întîrzie să se împlinescă, vise ce ne deschid, fără să ne dăm seama, ochii către viitor vestindu-ne primejdiile și nenorocirile orînduite în calea noastră de Dumnezeu, precum și capcanele pe care s-ar cuveni să le ocolim dacă avem destulă putere de înțelegere și destul duh de umilință în inima noastră, dar vedem și nu înțelegem, ascultăm și nu auzim,

pentru că avem ochii împeieninți de trufie, urechile înfundate, mintea leneșă și inima fără frică de Dumnezeu, singura care stă la baza înțelepciunii.” Lumea merge pe drumul periculos al desacralizării. Mesajul moral-civic este evident și astfel de pagini sunt tot mai multe și punctuale cu cât ne apropiem de deznodământul romanului. Prezența viselor coșmar aduce în roman și o undă de fantastic horror. În cazul protagonistului romanului, somnul naște monștrii. Unul din visele lui se termină așa: “Femeia care pășea acum cu spatele spre tăietoarea de capete, zîmbindu-mi nerușinat și făcîndu-mi niște plecaciuni caraghioase avea trăsăturile tatălui meu.” În finalul poveștii sale, scribul are un vis identic numai că cel ghilotinat este Kostas Venetis.

Fiecare din personajele romanului, aflate în slujba răului își are biografia lui. Portretele acestor personaje demonice sunt făcute după principiile fizionomiei. Ilustrativ este portretul beizadei Mihalache, “boierul cu un singur ochi”. “Ochiul teafăr [...] [era] albastru și rece ca gheața, privea undeva deasupra capului meu, străin de orice simțămînt omenesc. [...] Și în timp ce îi iscodeam [povestește Kostas scribului prima întîlnire cu Mefistos] amănuntele chipului, mi s-a năzărit dintr-odată că recunosc în trăsăturile lui beizadea Mihalache semnele a ceva cunoscut, un ceva care îmi trecuse de nenumărate ori prin fața privirilor, înghețîndu-mă cu fiecare prilej pînă-n afundul bojocilor.

Doamne, oare cu cine putea să semene boierul cel mărunțel?

Închipuirea începuse să lucreze: i-am pus la repezeală chiorului o pereche de coarne răscrărate în formă de seceră, astfel că beizadea Mihalache aducea acum leit cu dracul [...]” Întîlnirea cu “boierul chior” îi provoacă lui Kostas un coșmar: “Pentru o clipă m-a bîntuit gîndul că poate murisem în somn și sunt dus, ca urmare a stîmbătății mele din naștere să plătesc, la tronul lui Scaraschi, ponoasele pentru picioarele grăsulii ale maică-mi și pentru sufletul lui Biulbiul.”

Silit, Kostas acceptă pactul cu diavolul. Beizadea Mihalache îl va însemna cu emblema sa, “stema în cinci coțuri”. Curînd Kostas constată că pretutindeni, “în palatele boiereși și-n cocioabele sărăntocilor” viețiesc o sumedenie de inși “însemnați cu pecetea [...] care îi duc la îndeplinire fără cîrțire poruncile și pentru care voia lui prețuiește mai mult decît voia lui Dumnezeu.” Deviza acestui demon era “cine nu e cu mine e împotriva mea, iar cine e împotriva mea mai bine nu s-ar fi născut.” Deviza ne este foarte cunoscută, ea vine dintr-o epocă nu chiar îndepărtată (la scara istoriei, cincizeci de ani e o ... clipă!). Cap al unei organizații secrete, beizadea Mihalache, prin supușii săi, căzuși zeloși ai anarhismului, (un exemplar, iluzionistul Aleppa Aleppi, pe numele său adevărat Xavier de Beaulieu care a purtat corespondență cu Karl Marx, l-a cunoscut îndeaproape pe vestitul Bakunin și a fost prietenul lui Elysse Reclus, devine unul dintre cauzașii cei mai zeloși ai anarhismului, religia dinamitei) vrea să instaureze în lume Binele general și Pacea de o mie de ani. Tezele codului Binelui general al Păcii de o mie de ani expuse în “al doilea cuvînt” spus de beizadea Mihalache lui Kostas internat la balamuc proiectează imaginea sinistră a lumii întoarsă la democrația tribală. “Cuvîntul” fiind destul de lung spicui din el doar cîteva teze: “pentru a instaura Binele general și Pacea de o mie de ani, orice crimă e îngăduită”; “un Cabinet al Plăcerii o să lucreze zi și noapte pentru fiecare membru al societății să-și primească bucățica de fericere”; “vom pune în lumină adevărata frumusețe: aceea a trupului”; “vom inventa un zeu al belșugului și o zeiță a voluptății, iar buzunarele cele mai pline și șoldurile cele mai frumos arcuite vor deveni obiecte de adorație”; ”Vom înlocui simbolurile religioase cu falusul și dragotea de aproape prin prostituție.” “Binele”, “dreptatea”, “egalitatea”, “libertatea” propuse de Mihalache sunt virusuri care vor distruge societatea. O imagine anticipatoare a visatei societăți este falansterul de pe una din moșiile boierului.

În realizarea portretelor, scriitorul se folosește de diferite tehnici. De exemplu lucrează cu o formă proprie de contrapunct: cu cât trupul omului se apropie de idealul de frumusețe, cu atît e mai păcătos. În cîteva cazuri (Kiva - mama lui Kostas, argatul Vanghelis, “Iepuroaica”, Apostolis, adolescenta Kiva) portretistul urmează modelul folcloric: corespondența dintre înfățișare și caracter.

Portretele sunt mereu întregite cu alte și alte aspecte ale înfățișării și cu noi aspecte biografice relevante pentru caracterul personajului. Singurul personaj căruia nu i se face un portret fizic propriu-zis este Kostas. Romanul este de fapt portretul-biografie al acestuia. Această caracteristică determină procedeele de caracterizare a protagonistului. Imaginea personajului se autoconstruiește, Kostas Venetis își povestește viața. Sunt puține intervențiile scribului-narator și privesc pe Kostas din ultimii trei ani de viață. Este imposibil de spus (efect al artei scriitorului) dacă “strîmbătatea din naștere” i-a cauzat lui Kostas imaginea hidoasă despre lume sau realitatea este vinovată de imaginea urîță a lumii din ochii lui. Întreaga viață Kostas Venetis a fost un practicant al răului. La propriu și la figurat el este sodomizat și un sodomist. Kostas nu poate, dar și refuză să se împreuneze natural cu femeia (în plan simbolic, femeia este lumea). În acest sens este de amintit scena cu tînăra Kiva, cînd bărbatul ratează împreunarea. Și totuși tînăra și frumoasa Kiva devin obsesie, imaginea ei îi dă mereu tîrcoale.

Romanul are o infrastructură construită din filosofemele cu care protagonistul își împănăază povestea vieții sale, toate fiind puse sub umbrela lui Dumnezeu justificînd răul prin divinitate: “Să nu crezi, îi spune scribului, că vreau să mă fudulesc cu păcatele mele, căci păcatele – ca și faptele bune – vin de la Dumnezeu. Iar noi nu suntem decît uneltele sale cu care săvîrșește răul și binele.” După concepția lui filosofico-religioasă de nuanță bogomilică existența lumii curge după tiparul cercului “care se mișcă înainte și înapoi.” “Așa se nasc, mai susține Kostas, viața și moartea, pacea și urîțenia, demonia și servitutea, vederea și orbirea, auzul și surzenia [...]” Conform acestei concepții în Dumnezeu conviețuiesc frățește divinul și demonicul: “Trandafirul este un gînd al lui Dumnezeu. Dar și șarpele cu clopoței este tot un gînd al lui Dumnezeu. Filosofemele lui Kostas se întemeiază pe parafrizarea și interpretarea foarte personală a unor precepte biblice, mai ales din VT. Un adevăr pe care îl citim printre rînduri este: lumea strîmb întocmită distruge din fașă potențialitățile virtuozitate ale ființei umane. Ilustrativă este “scurta” *poveste* a micuței Biulbiul. Este una dintre cele mai cutremurătoare din roman. În interiorul romanului mica poveste este o anticipare a ideologiei crimei propovăduită de un rătăcit bezmetic precum beizadea Mihalache. Filosofemele lui Kostas mai exprimă și alte adevăruri care greu pot fi contestate: “Răul din slăbiciune e răul ce vine din pîntece. Cei puternici săvîrșesc un alt fel de rău care vine din minte, unde sălășluiesc duhul trufiei și duhul slavei deșarte”; “răutatea care vine din cap e mai blestemată decît toate blestămățiile.” Adresîndu-se scribului, femeia lui de trei ani, sodomistul și criminalul Kostas afirmă sentențios: “Mult mai amarnici decît demonii cărnii sunt însă demonii minții și tocmai despre lucrarea acestora vreau să-ți fac vorbire amănunțită.” Astfel de cugetări stau la baza caracterului de parabolă a romanului.

Romanul e scris cu revoltă la adresa păcatelor de tot felul, individuale și colective. Această revoltă nu putea fi exprimată decît printr-o rețea de imagini “decadente” și printr-un limbaj adecvat, de o mare frumusețe literară. Citirea acestui roman dăunează grav nepăsării civice, lenei de a gîndi...

Ar fi o acțiune superfluă căutarea surselor temelor și motivelor, a modelelor de limbă și stil. Important e harul creator prin care scriitorul a știut să le folosească în așa măsură încît le-a șters identitatea originară.

Excelentul roman al lui Octavian Soviany așteaptă traducătorii, iar “somitățile” critice să fie atențe la nominalizări și premieri!